

Sint-Margriete-Houtem en haar kerk.

De kerk is nauw verbonden met het dorp Sint-Margriete-Houtem.

0. Gehucht IJzeren.

De oudste kern van Houtem is het (niet meer bekende) gehucht IJzeren, een nederzettingsnaam die teruggaat op de voor-Germaanse waternaam Isara. De IJzer is de bovenloop van de huidige Genovevabeek.

1. Het dorp Houtem.

+/-1050,dorp Rond het jaar 1050 werd er verwezen naar Houtem. Houtem komt uit het Oudnederlands holt + hem, dat zelf teruggaat op Germaans hulta "hoogstammig bos" + haima "heem, woning". Dus: woning bij het bos. Dat het hier een bosrijke streek was is ook af te leiden uit de benaming van zijn gehucht "Stok", dat ook "stam van een boom" betekent. Sint-Margriete-Houtem is gegroeid rond een ridderhoeve waarbij later ook de huidige kerk werd gebouwd. Binnen de Vrijheid van Tienen begin negende eeuw werd aan de rand van het bos een hoeve gebouwd die de naam kreeg "huis aan het bos" of Houtheem. De bewoners werden naar dat huis genoemd: de Houtems of Holthem. Ze waren geen burgers van de stad Tienen maar vormden het eygen, een apart gehucht. De eerste bewoner van wie de naam gekend is, was Gosselin. Rond de ridderhoeve waren ondertussen ook lijfeigenen gehuisvest zodat mee voor hen een kapel werd gebouwd.

2. Het ontstaan van de hofkapel.

1100 kerk Het huis is verdwenen, maar het bijgebouw bestaat nog als gedeelte van de parochiekerk, "uit kwartsiet en ruw breuksteenverband en opnieuw gebruikte Romeinse constructies".

1143 familie 3. Gosselin van Holtem.

Het huis waaraan Houtem (Holtem) zijn naam te danken heeft, gaf zijn naam niet alleen aan het dorp, maar ook aan de familie welke het bewoonde. Die familie was één der oudste en machtigste van Tienen. Vanwaar de familie afkomstig is blijft alsnog een open vraag. De naam van het stamhoofd is niet gekend.

Gosselin, de eerste in de reeks, staat vermeld (1143) in het stamboek van de adellijke familie van Ranst te Tienen.

4. Richard en Walter van Holtem.

1158 familie Met een charter (1158) van de hertog van Brabant, Godfried III, zijn de namen van Richard en Walter van Holtem bewaard gebleven, die het grondgebied van Houtem van hem in leen hadden.

5. De hofkapel wordt vergroot en van een toren voorzien (1201 - 1210).

1201 kerk Onder ridder **Arnold van Holthem**, schepen (te Tienen), werd de hofkapel naar het westen verlengd met vier meter en met een ingang in de zuidermuur. Er werden twee extra spitsboogvensters gestoken identiek aan de vier bestaande kleine vensters. Tevens werd de kapel voorzien van een Romaanse toren, die de beuk afsloot. De toren was bereikbaar via een ladder in de beuk door de opening, nu op het oksaal.

6. Ook in Tienen werd er gebouwd.

1200 Tienen In het begin van de XIIIe eeuw werd te Tienen "het hof van de Waaiberg" - 2,5 ha - cijnsgoed van de Abdij van Heilisseem gebouwd.

(In 1972 nog de tuinbouwschool van het ST. Jozefsinstituut en nu nieuwbouw VIA)

1247 Tienen In 1247 was het "Houtems paleis" bewoond door ridder Jan, meier, zoon van Jan, gehuwd met Joanna van Raatshoven. Hij overleed er in 1277.

"Die heeren huysinghe van Jonker Jan van Houthem, sone jans, riddere in syne woninghe mette poorte gelegen opt ten Wayenbergh..."

Hier kunnen wij tevens verwijzen naar de oude gotische kapel uit de 13e eeuw in het goed van de Van Houthems gelegen aan de Waaiberg te Tienen.

238. Oude gotische kapel uit de 13de eeuw, heringericht in de 17de eeuw als huiskapel in het goed van de Van Houthems, die in deze kapel een beneficie stichtten ter ere van de H. Maria Magdalena.

195

7. Bouw van het gotische koor (begin XlVe eeuw)

- 1306 kerk In 1306 bewoonde **Willem van Holthem als laatste bezitter de ridderhofstede**. Onder zijn beheer werd het kleine koor afgebroken en vervangen door het huidige gotische koor, waarvan de vensters met drielobbige vensterbomen versierd zijn.

8. Gerard Boc bouwt nieuwe woning (1312).

- 1312 dorp Gerard Boc was aangehuwd met de familie van de van Holtems. Hij bouwde ten noorden van de kapel, een nieuwe woning ter vervanging van het "huis aan het bos", bijna 300 jaar oud. Dit gebouw zal later (1404) de naam van de bewoner krijgen en wordt dan "Schellekenshof" genoemd.

9. houthem sancte margarete.

- 1321 dorp Naam van het dorp wordt uitgebreid tot Sint-Margriete-Houtem (houthem sancte margarete en sinte margarieten houthem).
Omdat er in de omgeving van Tienen nog twee plaatsen onder de naam Houtem gekend zijn, nl. Sint-Katharina-Hauthem bij Hoegaarden en Walshoutem bij Landen, wordt de naam uitgebreid met de naam van Sint-Margriet.

10. Jan Scheelken, schoonzoon van Goswin Boc, woont te Houtem (1404)

- 1404 dorp De familie Scheelken bleef in Houtem tot 1459.

11. Het kerkhof bestond reeds in 1440.

- 1440 kerk In 1440 vinden we het "Sinte Meergrieten Kerckhof", wat niet afgesloten was, zelfs in 1643 werd er een omheining rond het kerkhof aanbevolen door deken Adriaan Roeloffs, pastoor van St. Germanus.

12. De van Houtems komen terug (1459).

- 1459 dorp Op 20 mei 1459 kocht Librecht van Houtem, hertogelijk ontvanger der domeinen te Tienen, het "Schelkenshoff" met drie percelen weide achter de kapel.
Jan, één van zijn broers, eveneens ontvanger der domeinen te Tienen, was eigenaar van een "gelege" (land en woning) tegenover de kapel. (1476)
Librecht bleef Heer van het Schellekenshof tot in 1475. Schepen te Tienen in 1476, verbleef hij er in zijn eigendom aan den Tuerme gelegen in de St. Barbarastraat (thans Dokter Jozef Geensstraat).
Op zijn grafzerk in de Sint Germanuskerk las men: "Hier leet begraevan, Heer Librecht van Houtem, ridder, ende vrouwe Alyt van Elderen, syne huisvrouwe, die achtergelaten hebben Heer Jan, baron van Houtem, Heere van Haldenberghe, riddere, cancelier van Brabant".

13. Jan van Houtem.

- Geboren omstreeks 1440 te Mechelen als oudste zoon van Librecht en Alice van Elderen.
1475 dorp Op 27 januari 1475 nam ridder Jan, befaamd rechtsgeleerde en groot redenaar, bezit van het Schellekenshof.

- 1486 In de woelige periode onder Filip De Schone, werd Jan van Houtem kanselier - 15 februari 1486. Als eerste magistraat van het hertogdom en zegelbewaarder, was de kanselier de spil van het centraal gezag. Hij moest alles in 't oog houden en de vorst, tegenover wie hij verantwoordelijk was, op elk gebied bijstaan. Voor die steun werd hij ruimschoots beloond, want twee maanden na zijn benoeming tot kanselier, werd hij door de aartshertog tot "Heer van Houtem" verheven en medeheer over geheel Bunsbeek. - april 1486.
- 1488 Op 21 september 1488 volgt zijn benoeming tot Graaf aan het keizerlijk hof en wordt op 1 oktober baron van Sinte-Margareten-Houthem". Zo werd Houtem de eerste heerlijkheid van het hertogdom Brabant die de titel van baronie bekwam. Die onderscheiding bracht voor de Houtemnaren mee dat zij vrij waren "van alle tributen, gebellen, tollens of andere exactiën, hoedanig die waren". Daardoor mochten zij onder meer zonder betalen van marktrechten en belastingen op het vervoer, hun veldvruchten op alle markten afzetten en kon het hoofd geboden worden aan de concurrentie.
- 1490 Hij schonk zijn kapel een sacramentstorentje van grote waarde dat aan de epistelkant stond. Het kunstwerk werd door soldaten vernield, vermoedelijk in juni 1635, bij de verwoesting van Tienen door de Calvinisten. Jan van Houtem was gehuwd met Maria van der Spout. Dat huwelijk bleef zonder kinderen, hij heeft geen wettelijke kinderen. Wel zou hij 3 natuurlijke kinderen hebben gehad: Jan, Maria en Librecht.
- 1504 Hij overleed te Houtem als kanselier in 1504 en werd in zijn kapel begraven.
- 1503 kerk Ten tijde van kanselier Jan van Houtem was de kerk zeer verzorgd. De kerk bezat een mooi altaar en een tabernakel waarin het Heilig Sacrament werd bewaard.

14. De Baronnen.

De eerste opvolger van de kanselier als Heer van Houtem, was zijn broer Librecht, meier van Tienen.

Adelicia, dochter van Librecht, was gehuwd met Jan Van Straesborch, die zijn schoonvader als meier van Tienen opvolgde.

Daarna volgden verschillende baronnen, die het Schellekenshof bewoonden.

- 1560 Jan Van Straesborgh III was uitgeweken naar Holland en zijn goederen werden verkocht aan zijn schoonbroer Arnold van Amours, die geen bloedverwant was van de kanselier. Zo werd Houtem een gewone heerlijkheid en vervielen de voordelen die er sinds 1488 voor de inwoners aan verbonden waren.

- 1573 kerk In 1573 was de kerkbeuk zodanig vervallen dat hij op instorten stond. Jan van Straesborgh drong er bij de tiendeheffers op aan om de kerk te laten herstellen.

15. Bewoners van Houtem slaan op de vlucht.

- 1576 dorp Half september 1576 werden te Sint-Maarten Vissenaken de troepen van de Staten-Generaal door de Spanjaarden verslagen. De bevolking van de drie heerlijkheden: Houtem, Bunsbeek en St. Maarten Vissenaken slaan op de vlucht. Zij worden van al

hun bezittingen beroofd, dwaalden twaalf jaar lang rond in het Hageland. Pas in 1587 begonnen de eerste vluchtelingen terug te keren. In 1599 telde men in Houtem en Stok 12 bewoonde haardsteden (boerderijen).

- 1625 kerk In 1625 werd het dorp door een troep vreemde soldaten overvallen. Ze plunderden de kerk en sloegen het prachtig tabernakel stuk, door kanselier Jan van Houthem aan de kerk geschonken.
- 1687 kerk In 1687 besliste de aartsbischop van Mechelen dat de inwoners van Houtem samen met de eigenaars van de gronden in het dorp moesten bijdragen in de kosten voor de reparatie van de kerk. Tevens werden drie vensters van het schip vergroot. Het oostelijke venster in de zuidermuur zou reeds vergroot zijn in de XIVE eeuw.
- 1746 dorp In 1746 kampeerden Franse soldaten in de 3 heerlijkheden, maar vooral in Houtem. Zij stalen koren en gerst, vee en hout, zonder de boeren te vergoeden.
- 1779 kerk De torenspits, het dak van het schip en het plafond van het schip worden vernieuwd.

16. de Franse Omwenteling in 1796: "Houtem-Sint-Margriete" wordt "Houtain Margueritte".

- Tot 1796 vormden Sint-Maartens-Vissenaken, Bunsbeek en Sint-Margriete-Houtem één geheel. Sint-Pieters-Vissenaken hoorde hier niet bij, maar wel bij de meierij Kuntich.
- 1796 dorp Ook moesten alle tekenen van geloof uit het openbaar leven verdwijnen. Zo werd "Houtem-Sint-Margriete" opeens "Houtain Marguerite". In 1803 werd voor de administratie "Houtain Marguerite" opnieuw Houthem Sainte Marguerite".

17. de Franse Omwenteling in 1796: Joannes van den Berghe laatste Heer van Houtem.

- 1796 dorp Joannes-Dominicus is de laatste heer van Houtem. Onder zijn beheer kwam in 1796 een einde aan de heerlijkheden. Hij overleed in 1808. De van den Berghe's hebben nooit in Houtem verbleven, zij woonden te Tienen op de parochie van O.L.Vrouw-ten-Poel. Buiten zijn grafzerk is de zonnemonstrans als herinnering bewaard gebleven.

18. In 1821 bestond gevaar dat de kapel werd afgebroken.

- 1821 kerk In 1821 bestond er groot gevaar dat de kerk zou afgebroken worden. De aartsbisschop van Mechelen, Franciscus-Antonius de Méan, richtte een verzoekschrift tot de hogere overheid om de kapel te sparen en wettig te erkennen. Ook het gemeentebestuur van Houtem met instemming van alle inwoners van de gemeente deed eenzelfde voorstel; getekend "G. Baeken, M. Pierson, G. Vranckx, C. de Vroey, A. Sondervorst, M. Lindekens burgemeester en ridder C.L. de Wouters". De gemeenteraad van Oplinter ondersteunde de vraag.
- 1825 kerk De kapel bleef gespaard en op 28 september 1825 door Willem I, koning der Nederlanden, erkend als hulpkapel van de parochie van Oplinter.

19. De doopkapel wordt gebouwd. (periode 1825 tot 1849).

- 1825 - 1849? In welk jaar de doopkapel werd gebouwd is voorlopig niet bekend. Wel staat vast dat het in het begin van de 19e eeuw is.
- De doopkapel is een afgezonderd deel van een kerk. In het centrum ervan bevindt zich de doopvont. Vroeger moest men eerst gedoopt zijn, vooraleer men de kerk mocht betreden. Daarom werd er een aparte ingang voorzien naar de doopkapel die via drie trappen naar beneden naar de doopvont leidde. Je daalt a.h.w. zoals Jezus af in het water van de Jordaan. Eens gedoopt moest men weer drie trapjes op. Je 'verrijst' net als Jezus uit het water van het doopsel. De dopeling en zijn familie verlieten de doopkapel langs de kerk.

20. De kapel wordt als onafhankelijke parochiekerk erkend (1842).

- 1842 kerk Op 11 juli 1842 werd de kapel bij koninklijk besluit verheven tot onafhankelijke parochiekerk en op 20 december werd kapelaan Martinus Van Rijckelen aangesteld als eerste pastoor.

21. Ingang langs wederopgebouwde westergevel van de toren, bouw van het oksaal. (1845)

- 1845 kerk Bij grote herstellingswerken in 1845 doorbrak men de oostermuur van de toren die de beuk afsloot en kwam de ingang langs de van baksteen wederopgebouwde westergevel. De ingang uit de XIIIe eeuw in de zuidermuur van de beuk werd dichtgemetseld; een verdikking van de muur duidt de plaats aan waar hij zich bevond.
- Terzeldertijd plaatste men het oksaal. Het muurgat dat de beuk met de eerste verdieping van de toren bevond bleef behouden en verbindt thans, door een trap, het gelijkvloers van de toren met het oksaal.
- De twee kleine spitsboogvensters uit de XIIIe eeuw, die nu op het oksaal uitgeven, werden binnenin gedicht.
- 1849 kerk Het dak van de beuk "zoo slecht bevonden dat de planken geheel gerot zijn en geheel nieuw moet opgemaakt worden" werd in 1849 volledig vernieuwd.

22. Ontwerpplannen voor vergroting van de kerk in 1890.

- 1890 kerk In 1890 werden door architect J.L. Barbier ontwerpplannen gemaakt tot vergroting van de kerk. Het kwam er op neer dat het romaanse schip volledig werd opgeofferd en vervangen werd door een neogotisch schip met zijbeuken.
- 1891 kerk In een brief van 19 januari 1891 aan de arrondissementscommisaris te Leuven meldt de kerkfabriek dat zij niet akkoord gaat om de kerk af te breken.

23. Koor van houten plafond voorzien en nieuwe sacristie gebouwd. (1901 - 1910).

- 1901 - 1910 Pastoor Gysen, 1901 - 1910, liet het koor op volle breedte openmaken, van een houten plafond voorzien en de vloer verhogen.
- De sacristie, een soort witgekalkt berghok met een onooglijk venstertje, aanleunend tegen het koor, werd gesloopt. De pastoor zorgde voor een ruimere sacristie met vier vensters. Een kleine gang met buitendeur geeft toegang tot het koor.

Het middenvenster van het koor was langs buiten gedeeltelijk dichtgemetseld en met een groot kruis versierd. Men verwijderde het metselwerk en het kruis kreeg een plaats tussen de twee zuidervensters van de sacristie. Een dakgoot in houten kroonlijst werd tegen het dak aangebracht.

Het grafzerk van de eerste Heer van Houtem (Jan van Houtem) wordt bewaard aan de epistelkant van het koor. De pastoor liet ook de grafsteen van de laatste Heer van Houtem (Joannes van de Berghe) overbrengen van het kerkhof naar de evangeliekant van het koor.

24. Gewonden van Slag van Sint-Margriete-Houtem worden verzorgd in de kerk.

18 aug 1914 Tijdens de Slag van Houtem op 18 augustus 1914 worden vele gewonden verzorgd in de kerk en in de school. Omdat er te weinig bedden zijn, liggen er velen op stro.

25. De kerk wordt geklasseerd als monument.

26 nov 1942 Op 26 november 1942, tijdens de oorlog, wordt de kerk geklasseerd als monument, "om reden van zijn artistieke, oudheidkundige en historische waarde".

26. De klokken worden opgevorderd in WO II.

12 okt 1943 De kerkfabriek ontving op 12 oktober 1943 een mededeling van de Duitse bezetter, waarin de inlevering van de 2 grootste bronzen klokken bevolen werd. De kleine klok mocht blijven.

April 1944 Op een dag in april 1944 moest de dorpsmid onder dwang van de Duitsers, de klokken uit de klokkentoren halen. Daarna werden deze overgebracht naar de verzamelplaats te Schaarbeek.

27. Nieuwe klokken in 1950.

17 sept 1950 De nieuwe klokken, gegoten door Frans Sergeys te Leuven, worden op zondag 17 september 1950 ingehuldigd.

28. De processie.

tot 1939 De kleine dorpsprocessie die sinds mensenheugenis uitging op de zondag na 20 juli, ging in 1939 voor de laatste maal. Het jaar daarop was er oorlog.

Na de oorlog, de jaren '45, '46, '47 gingen voorbij met telkens goede voornemens, maar zonder processie.

van 1948 Bij de aanstelling van E.H. Vandergraesen als pastoor, werd er op 19 oktober 1947 een kleine folkloristische optocht gehouden. Hij heeft in 1948 de processie nieuw leven ingeblazen en verder uitgewerkt tot een historisch en een godsdienstig gedeelte. Het was een bescheiden begin van een honderdtal figuranten en zou uitgroeien tot "een indrukwekkende manifestatie van Hagelandse vroomheid en tot een der kleurrijkste en belangrijkste van Oost-Brabant" met meer dan tweehonderd figuranten. Het gebeuren werd zelfs vermeld op de "Druivelaar".

tot 1972 De tijden veranderden en de processie ging een laatste maal uit in 1972.

29. De kerk wordt grondig hersteld in 1984 - 1985.

1984 kerk In 1984 is de kerk zodanig in verval, dat een grondige herstelling zich opdringt. Pastoor Jozef Paret bekomt dat de firma Gijbels onder toezicht van architect Strijckmans, de kerk herstelt zoals ze heden ten dage uitziet.

30. De heiligenbeelden uit begin 1800.

1800 - 1850 In de beuk zijn de heiligenbeelden, mannen en vrouwen, netjes gescheiden. Zo kennen we ook dat de bezoekers apart gingen zitten aan de "mannenkant en de vrouwenkant".